

VICTIMELE REPRESIUNII

La sfârșitul anului 1989, societatea românească se afla în plină criză. Izolată pe plan extern, cu o economie autarhică și în parte nefuncțională, în România a crescut nemulțumirea întregii populații, lipsită de cele mai elementare drepturi economice, sociale și politice.

Cu toate acestea, cuplul Ceaușescu, susținut necondiționat de structura de comandă a fostului partid comunist, s-a cramponat de putere, nefiind dispus să renunțe la privilegiile și să facă concesii.

Pe acest fond exploziv al nemulțumirii generale mai lipsea doar scânteia și ea s-a produs la Timișoara.

În 16 decembrie 1989, sute de timișoreni au profitat de protestul unor enoriași reformați împotriva evacuării pastorului Laszlo Tokes și s-au adunat în Piața Maria din Timișoara. La ora 14,00 s-a scandat: „*Libertate și Jos Ceaușescu*”.¹

Așa au început manifestațiile împotriva regimului de dictatură. Coloane de demonstranți s-au deplasat în principalele cartiere ale orașului și la Comitetul județean P.C.R. Timiș, unde au revendicat drepturi economice și politice.

Conducerea politică a județului a refuzat orice dialog cu manifestații și a ordonat măsuri brutale de împrăștiere a acestora cu bastoane, jeturi de apă și câini. Primul secretar Bălan Radu și secretarul C.C Matei Ilie, aflat la Timișoara, au pus în aplicare Planul unic de intervenție întocmit potrivit Ordinului 002600 al Ministerului de interne. Grupa de comandă a Inspectoratului M.I. Timiș, constituită din inspector șef col. Popescu Ioan, șeful Miliției col. Deheleanu Ion și șeful Securității col. Sima Traian, a ordonat împrăștierea violentă a demonstrațiilor. Aceștia au fost atacați de plutoanele de intervenție ale miliției și de subunități ale trupelor de securitate și pompieri. Au fost rănite și reținute zeci de persoane. Cei reținuți au fost încarcerați fără nici un fel de forme legale în Arestul miliției și Penitenciarul Timișoara.

Activitatea de reprimare și de reținere a demonstranților în noaptea de 16/17 decembrie 1989 rezultată dintr-un document intern al Inspectoratului M.I. Timiș recuperat în cursul urmăririi penale, din care prezentăm unele mențiuni:

¹ *Registrul Serviciului filaj al Securității Timiș, fila 69, depus în Dosarul nr. 24/1991 al C.S.J. - Secția militară la termenul din 29.04.1991.*

„În Piața Maria se găsesc 1.000 de persoane..... Se acționează cu două plutoane de securitate și 100 milițieni care fac ordine”.

Ora 22,10 – La Întreprinderea „Banatul” 150 de persoane cântă „Deșteaptă-te române”. Vor să intre în întreprindere, dar nu li se permite accesul.

Ora 22,15 – Forțe de ordine au adus la sediul miliției, 14 persoane reținute. Col Popescu Ioan vorbește cu comitetul județean de partid și raportează stadiul în care se găsește situația operativă, primește noi indicații.

Ora 22,25 – Matei Ilie, secretar îi comunică inspectorului șef col. Popescu Ioan, că situația de la „Maria” nu se stăpânește corespunzător.

Ora 22,30 – Radu Bălan, transmite col. Popescu Ioan că anumite elemente refractare acționează pe podul de la Parcul Central, unde acesta a trimis noi forțe și o mașină de pompieri.

Ora 22,50 – Col. Sima Traian raportează că stăpânește situația operativă.

Ora 23,07 – Sima Traian raportează lui Vlad Iulian situația operativă existentă la acea oră.

Ora 23,15 – Col. Popescu Ioan raportează lui Tudor Postelnicu că au fost reținute 16 persoane, alte 34 urmează să fie aduse la sediu, iar 75 dintre participanți au fost recunoscuți de ofițerii de securitate.....

Ora 23,50 – Col. Popescu Ioan raportează lui Radu Bălan că cele două plutoane de la Arad vor intra în dispozitiv.

Dispozitivul comunică că 200 persoane de la A.E.M. se îndreaptă spre oraș.

Ora 0,15 – Col. Popescu Ioan raportează lui Postelnicu că 1.000 de persoane de la „Maria” și „700”, de pe Calea Buziașului se îndreaptă spre Comitetul județean de partid. Se ordonă împrăștierea lor.

Ora 0,35 – Lt.col. Bunoaica trimite în zonă pentru rezolvarea situației un pluton de câini.

Ora 0,45 – Col. Popescu Ioan raportează lui Postelnicu că la Comitetul județean de partid, acțiunea este ordonată de col. Deheleanu Ion și că a fost anihilată acțiunea celor 700 de persoane.

Ora 1,15 – Trupele de securitate au reținut 20 de manifestanți care urmează a fi aduși la unitate. Col. Sima Traian discută cu cei de la Penitenciar să pregătească niște celule pentru cei ce vor fi aduși din zonă.

Ora 1,50 – Sima Traian a raportat lui Vlad Iulian, situația din zonă. Se solicită comandantului batalionului de securitate ca în acțiunile sale să rețină cât mai multe persoane.

În ziua de 17 decembrie, Matei Ilie îi atrage atenția lui Popescu Ioan „că nu se acționează cu toată fermitatea”.²

² Nota privind informațiile și activitățile desfășurate în noaptea de 16/17 decembrie 1989 de grupa de comandă a Inspectoratului Județean Timiș al M.I., Dosar nr. 24/1991 al C.S.J.- Secția militară, Dosar urmărire penală Coman Ion ș.a., vol.II, fila 42-51.

Cele consemnate în această notă sunt confirmate de documentarele întocmite de Brigada de securitate Timișoara și de Grupul de pompieri Timiș.³ Comandanții acestor unități, audiați în instanță, confirmă că au primit ordin de împrăștiere a demonstranților de la Bălan Radu și drupa de comandă a inspectoratului.⁴

În seara zilei de 16 decembrie 1989, lt.maj. Mureșan Dorel-Adrian și maistru militar Niță Vasile, ambii lucrători M.I. au instalat o stație radio-telefon în biroul primului secretar. În aceste împrejurări cei doi au auzit ordinele date de Bălan Radu și Matei Ilie pentru reprimarea manifestanților, precum și faptul că aceștia raportau lui Nicolae Ceaușescu desfășurarea evenimentelor.⁵

Bălan Radu și Matei Ilie au solicitat și intervenția armatei din Timișoara. Comandanții celor două divizii M.Ap.N. au trimis patrulă înarmată, dar fără muniție, în oraș.⁶

Deoarece manifestațiile luau o amploare deosebită au fost trimise colective de sprijin pe linie militară de la București. În Inspectoratul Timiș al M.I. a sosit un grup de ofițeri de securitate și miliție, sub comanda generalului Macri Emil, șeful Direcției a II din cadrul Departamentului Securității Statului și generalului Mihale Velicu, adjunct la Inspectoratul General al Miliției. Tot în 17.12.1989, la Divizia mecanizată din Timișoara a sosit o grupă operativă de la Marele Stat Major al Armatei, sub comanda coloneilor Ionescu Dumitru și Ardelean Teodor. Aceste colective nu s-au substituit conducerilor locale, ci împreună au încercat să înăbușe demonstrațiile, inclusiv prin deschiderea focului de avertizare, cu cartușe de manevră.

În 17.12.1989, în jurul orelor 10,00, din ordinul ministrului apărării, general Milea Vasile, trei coloane de trupe și tehnică militară au defilat, traversând orașul, în scopul intimidării populației. Mulțimea a fost iritată de această demonstrație de forță și s-a deplasat spre Comitetul județean Timiș al P.C.R. Primul secretar și ceilalți factori politici nu au încercat să inițieze vreun dialog cu cei din stradă, dimpotrivă, forțele de ordine au intervenit cu brutalitate. Demonștrării au ripostat și chiar au pătruns în sediul județenei de partid, unde au distrus și incendiat, în special materiale de propagandă.

Urmare a reprimării violente a manifestanților, sute de demonstranți au fost loviți, maltratați, reținuți și depuși, fără nici un fel de forme legale, în Arestul Inspectoratului M.I. și în incinta Penitenciarului Timișoara. Până în după amiaza

³ Documentul privind acțiunile desfășurate de Brigada de securitate Timișoara și Jurnalul acțiunilor de luptă a Grupului de pompieri, Dosar nr. 24/1991 al C.S.J. – Secția militară, Dosar urmărire penală Macri Emil ș.a., vol.II, filele 75-151

⁴ Martori lt.col. Bunoaică Ion și respectiv lt.col. Sasu Ioan, audiați în Dosarul 6/1990 al C.S.J.- Secția militară, termen 23.10.1990.

⁵ Martori audiați în Dosarul nr.6/1990 al C.S.J.- Secția militară, termen 21.09.1990.

⁶ Martorii lt.col. Zeca Constantin și col. Rotariu Constantin audiați în Dosarul 24/1991 al C.S.J.- Secția militară la termenul din 01.08.1991.

zilei de 17.12.1989 au fost reținuți peste 200 de persoane. În noaptea și zilele care au urmat au fost reținuți, în continuare, manifestați. Au fost peste 800 de persoane reținute în Penitenciarul Timișoara.⁷

Constatând că situația poate scăpa de sub control, Ceaușescu, informat permanent de evoluția evenimentelor, a hotărât să-l trimită la Timișoara pe secretarul C.C. al P.C.R., cu probleme speciale, Coman Ion, pentru a coordona activitatea de restabilire a ordinii și de reprimare a demonstrațiilor. Acesta a fost însoțit la Timișoara de reprezentanții de prim rang din Ministerul Apărării Naționale și Ministerul de Interne, respectiv generalul-locotenent Gușă Ștefan – șef al Marelui Stat Major, general-locotenent Stănculescu Victor Atanasie – prim adjunct al ministrului apărării naționale, general-locotenent Chițac Mihai, comandant al Trupelor chimice și al Garnizoanei București, general-maior Cîrneanu Florea, locțiitor al Comandantului Apărării Antiaeriană a Teritoriului, general-locotenent Nuță Constatantîn, adjunct al ministrului de interne și șef al Inspectoratului General al Miliției, precum și alți ofițeri superiori din armată și de la interne.

La ora când aceștia soseau la Timișoara, respectiv orele 16,00, Ceaușescu a convocat la București Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. Măsurile drastice de înăbușire a manifestațiilor, inclusiv prin deschiderea focului, dispuse de Ceaușescu au fost aprobate de membrii C.P.Ex. Miniștrii general Milea Vasile, Postelnicu Tudor și general Vlad Iulian și-au luat angajamentul față de dictator că vor ordona armatei, miliției și securității să ia măsuri contra manifestațiilor și să deschidă focul împotriva celor din stradă. Ședința Comitetului Politic Executiv a fost stenografiată. În procesul generalului Vlad Iulian au fost audiate stenodactilografele, care au confirmat realitatea stenogramei.⁸

Redăm câteva pasaje din stenogramă:

„Tov. Nicolae Ceaușescu:

Voi n-ați executat ordinul dat, că am dat ordin care este obligatoriu pentru voi, pentru toate unitățile, atât ale Ministerului Apărării cât și ale Ministerului de Interne.

Cum este posibilă o asemenea situație? Niște derbedei să intre în sediul Comitetului județean de partid să bată soldați, pe ofițeri și ei să nu intervină?

Ce au făcut ofițerii tăi Milea, de ce nu au intervenit imediat, de ce nu au tras? Trebuia să tragă, să-i lase jos, să someze și pe urmă să tragă în picioare.

.....

Tov. Tudor Postelnicu:

Vă asigur, tovarășe secretar general, că nu se va mai repeta o asemenea situație. Vă rog să-mi acordați această încredere și să lăsăm să vorbească faptele

⁷ Adresa nr. 0368/10.06.1991 emisă de Penitenciarul Timișoara.

⁸ Martorele Trandafir Lidia și Ionescu Maria, Dosar nr.2955/1998 al C.S.J. - Secția militară, vol. I urmărire penală, filele 130-133.

până când dumneavoastră, conducerea supremă de partid, Comitetul Politic executiv vor aprecia.

.....

Tov. Vasile Milea:

Garanția pentru mine este că n-am înțeles primejdia de la început, acum îmi este clar, când ați spus că este stare excepțională.

Tov. Vlad Iulian:

Vă asigur, tovarășe secretar general, că ascultând sarcinile care mi le-ați dat, voi face în așa fel să merit încrederea dumneavoastră”.⁹

Ajuns la Timișoara, Coman Ion a constituit un comandament pentru coordonarea forțelor militare care trebuiau să intervină împotriva manifestațiilor. Din acest comandament au făcut parte primul secretar Bălan Radu și generalul locotenent Stănculescu Victor Anastasie. S-au alăturat și secretarii C.C. Matei Ilie și Pacoste Cornel, foști primi secretari ai județului Timiș. Primul se afla la Timișoara pentru rezolvarea unor probleme personale iar Pacoste Cornel, după ce participase la ședința C.P.Ex., a fost trimis în sprijin la Timișoara.

La Divizia mecanizată din Timișoara și la Inspectoratul Timiș al M.I. s-au constituit comandamente militare sau puncte de comandă. Generalul Gușă ajutat de generalul Chițac și de ceilalți ofițeri din Marele Stat Major și conducerea diviziei au coordonat activitatea trupelor M.Ap.N. Generalul Nuță Constantin, ajutat de generalul Mihale Velicu și Macri Emil precum și de conducerile Miliției și Securității Timiș au coordonat activitatea forțelor M.I.

Între comandamentul politico-militar de la județeană de partid și punctele de comandă de la Divizia mecanizată și Inspectoratul M.I. a existat o cooperare perfectă.

Coman Ion, în calitate sa de secretar al C.C. al P.C.R. cu probleme speciale și trimis special al lui Ceaușescu la Timișoara a coordonat activitatea generalilor M.Ap.N. și M.I., în scopul reprimării demonstrațiilor. Fostul ministru de interne Postelnicu Tudor și Bobu Emil, secretar C.C. al P.C.R. cu probleme organizatorice au declarat că Ion Coman a fost numit comandantul unic la Timișoara, având ordin de la Ceaușescu să înăbușe mișcarea revoluționară.¹⁰ Situația a fost sintetizată de fostul șef al Miliției Timiș:

„S-a constituit comandamentul județean condus de Ion Coman, ajutat de generalul Stănculescu, iar generalul Gușă s-a retras la Divizie, unde asigură executarea ordinelor, iar generali Macri și Nuță, la sediul inspectoratului, fiecare pe profile”.¹¹ Audiata în calitate de martor în primul proces privind revoluția de la Timișoara, generalul Stănculescu precizează:

⁹ Dosar nr. 2955/1998 al C.S.J. - Secția militară, vol. I urmărire penală, filele 109-129.

¹⁰ Martorii audiați în Dosarul nr.24/1991 al C.S.J. - Secția militară la termenul din 21.06.1991, respectiv 25.06.1991.

¹¹ Declarația olografă a col. Deheleanu Ion din 29.12.1989, Dosar nr. 2955/1998 al C.S.J. - Secția militară, vol. V urmărire penală, filele 155-157.

„Din colectivul care s-a aflat la județeană de partid în perioada evenimentelor de la Timișoara, am făcut și eu parte ca reprezentant al M.Ap.N.”¹²

Direct sau prin generalul Stănculescu, Coman Ion a ținut legătura permanent cu generalul Gușă aflat la Divizia mecanizată din Timișoara. Martor în primul proces de la Timișoara, generalul Gușă a declarat:

„Am înțeles de la generalul Milea că urma să ne punem sub comanda secretarului Coman, din dispoziția lui Ceaușescu”.

„Executam ordinele ministrului apărării dar tot ceea ce urma să întreprind, raportam lui Ion Coman, din dispoziția acestuia. Nu-mi amintesc ca Ion Coman să fi comandat vreun ordin primit de la ministrul apărării naționale”¹³

În punctul de comandă de la Divizia mecanizată s-a aflat și generalul Chițac Mihai care s-a preocupat personal de aprovizionarea trupelor cu substanțe lacrimogene și a dat ordine directe unor comandanți de unități pentru împrăștierea demonstranților.

Coman Ion a coordonat și activitatea trupelor M.I. fiind în legătură permanentă cu generalii Nuță și Mihale Aflați în punctul de comandă de la Inspectoratul Timiș al M.I. Inspectorul șef col. Popescu Ion, aflat tot timpul în sediul județean de partid, a asigurat și el legătura între cele două puncte de comandă.

Acesta declară:

„S-a stabilit un comandament la Comitetul județean P.C.R. Timiș, pentru cunoașterea situației reale și stabilirea modului de acțiune în municipiu, pentru menținerea ordinii, instalându-se pentru a nu se permite studenților să se solidarizeze cu mulțimea”¹⁴

Activitatea de reprimare a manifestațiilor din Timișoara de către trupele M.Ap.N. și M.I. a fost coordonată de comandantul politico militar de la județeană de partid, aflat în legătură permanentă cu punctele de comandă militare de la divizie și inspectorat. Generalii Gușă și Nuță primeau ordine și de la miniștri apărării și de interne, dar toate operațiunile întreprinse erau raportate la comandamentul condus de Coman Ion. Se poate spune fără nici un fel de exagerare că a existat o cooperare perfectă între comandantul local și punctele de comandă ale forțelor armate.

În declarația de martor generalul Stănculescu precizează:

„Menționez că pentru a cunoaște situația din oraș și a o putea evalua, personal m-am deplasat de mai multe ori la comandamentul județean M.I., unde am luat legătura cu general Gușă și general Nuță. Aceste date i le-am prezentat lui

¹² Declarație martor în Dosarul nr.24/1991 al C.S.J.- Secția militară, termen 06.08.1991.

¹³ Declarație martor, în Dosarul nr.24/1991 al C.S.J.- Secția militară, termen 06.08.1991.

¹⁴ Declarația olografă, Dosar nr.24/1991 al C.S.J. – Secția militară, Dosar urmărire penală Macri Emil ș.a. vol. VI urmărire penală, fila 92.

*Coman Ion sau după caz, îi puneam de acord pe cei din comandamentele de pe plan local, de la interne sau M.Ap.N.”*¹⁵

În 17.12.1989, în jurul orelor 17,30 a avut loc o teleconferință, în cadrul căreia Ceaușescu, așa cum se hotărâse în ședința CPEX., a dat ordin de a se deschide focul împotriva demonstrațiilor. Ceaușescu le-a ordonat lui Coman Ion și Bălan Radu să-i cheme pe ofițeri și generali și să le dea ordine de tragere astfel încât *„într-o oră să fie restabilită complet liniștea în Timișoara”*.

Coman Ion și Bălan Radu l-au asigurat pe Ceaușescu că au trecut la executarea ordinului.

*„A început să se tragă deja. Coman vă raportează Raportez încă o dată, am ordonat să se tragă foc. Terminat”*¹⁶

Teleconferința a fost înregistrată pe bandă magnetică, ce a fost recuperată în decembrie 1989 de la Sibiu. La dosarele penale au fost depuse note de redare a teleconferinței. Când ascuți însă banda nu poți să nu remarci tonul de angajament total al lui Coman și Bălan atunci când l-au asigurat pe Ceaușescu că au ordonat deschiderea focului împotriva demonstrațiilor.

În momentul în care a dat ordin de folosire a muniției de război, Ceaușescu cunoștea că este o mișcare împotriva regimului de dictatură. Afirmațiile sale din cadrul ședinței C.S.Ex. și a teleconferinței sunt elocvente.

„O mână de derbedei, puși la cale de cei care vor să distrugă socialismul” (stenograma ședinței C.P.Ex.).

„Este o adevărată lovitură de stat. Așa-zis pașnică, antisocialistă și așa trebuie privită ca atare” (nota de redare a teleconferinței).

Ceaușescu fusese informat de cei de la Timișoara. Aceleași informații le-au primit Coman Ion și generalii M.Ap.N. și M.I. de la factorii de conducere locală și de la propriile servicii de informații.

După teleconferință, Coman Ion a transmis forțelor militare ordinul de deschidere a focului cu muniție de război. Sunt semnificative afirmațiile lui Coman Ion din declarațiile date în 15 și 16 ianuarie 1990.

*„Am ordonat trupelor din cadrul MApN și MI pe care le-am găsit în dispozitiv de luptă, să deschisă foc asupra manifestațiilor din municipiul Timișoara”*¹⁷

*„Alături de mine răspund direct pentru deschiderea focului în Timișoara, în primul rând generalul Nuță, căruia i-am ordonat să tragă, conform celor stabilite de Nicolae Ceaușescu. Nu exclud nici răspunderea celorlalte persoane care m-au însoțit precum și a organelor locale de partid și de stat”*¹⁸

¹⁵ Declarație martor, Dosar nr.24/1991 al C.S.J. – Secția militară, termen 06.08.1991.

¹⁶ Notă de redare a teleconferinței din 17.12.1989, Dosar nr. 2955/1998 al C.S.J. - Secția militară, vol. I, urmărire penală, filele 134-137.

¹⁷ Dosar nr. 2955/1998 al C.S.J. - Secția militară, vol. V urmărire penală, fila 7.

¹⁸ Ibidem, fila 9.

În instanță, Coman Ion a revenit asupra declarațiilor inițiale, afirmând că ordinul de deschidere a focului a fost dat de ministrul apărării și ministrul de interne. Este cert că au existat ordine privind uzul de armă pe linia celor două ministere dar aceasta nu înlătură răspunderea sa, care în calitate de comandant unic la Timișoara avea în subordine toate forțele armate, cărora le-a ordonat deschiderea focului.

A existat un ordin de deschidere a focului transmis de ministrul apărării, general Milea Vasile, pe cale ierarhică, la Divizia mecanizată Timișoara, în care se precizează:

„Demonstranții să fie serios avertizați și apoi să se tragă la picioare”.¹⁹ Ordinul se referea la demonstranți și nu la huligani sau derbedei, ceea ce denotă că se cunoștea, cel puțin la nivel de comandă în armată, caracterul mișcării.

În urma deschiderii focului în Timișoara, în perioada 17-20.12.1989 s-au înregistrat 71 de decedați și 253 de răniți, toți prin împușcare. A mai fost o victimă decedată, Popescu Rozalia Irma, călcată de un tanc în zona Parcului Decebal și alte 43 persoane, care au fost lovite și maltratate în incidentele cu forțele de ordine.

Situația zonelor din Timișoara în care s-a făcut uz de armă și au rezultat persoane decedate și rănite se prezintă astfel:

DIVERSIUNEA

Ceea ce s-a întâmplat după 22 decembrie 1989 diferă total de primele zile ale revoluției. Până la căderea lui Ceaușescu lucrurile au fost relativ clare, se cunoșteau taberele implicate în conflict, respectiv cetățenii nemulțumiți împotriva cărora statul totalitar comunist a folosit toate forțele avute la dispoziție, inclusiv armata. În urma uzului de armă, în zilele de 17, 18 și 19 decembrie au fost peste 70 de morți și aproape de 300 de răniți. Din 19 și 20 decembrie au ieșit în stradă zeci de mii de demonstranți ceea ce a făcut imposibilă soluția militară. Autoritățile statului totalitar au încercat apoi un dialog cu manifestanții în 20.12.1989 dar negocierile au eșuat pentru că primul ministru de atunci, Constantin Dăscălescu, a fost depășit de situație. Revendicări ca alegeri libere, democratizarea țării, înlăturarea cuplului Ceaușescu, etc. nu puteau fi acceptate de un obidient al regimului. Au fost însă puși în libertate majoritatea celor reținuți. Din 20 decembrie și până în seara zilei de 22 decembrie deși situația de la Timișoara a fost încordată nu s-a mai făcut caz de armă și nu s-au mai înregistrat morți sau răniți.

Și la Timișoara, la fel ca în București sau alte orașe, s-a tras din nou și pe parcursul a 3 zile până în 25 decembrie 1989 au fost 20 de decedați și 79 de răniți,

¹⁹ Dosar nr. 2955/1998 al C.S.J. - Secția militară, vol. I urmărire penală, fila 52.

toți prin împușcare. Situația de la Timișoara nu poate fi ruptă din contextul național dar trebuie remarcat numărul mai mic de victime față de prima perioadă (circa o treime) ceea ce particularizează Timișoara în raport cu Bucureștiul unde numărul victimelor a fost mult mai mare după 22 decembrie sau alte orașe, în care nu au fost victime până la căderea lui Ceaușescu.

A existat o întrebare obsedantă în ultimi 20 de ani: *Cine a tras în noi după 22?*

Deși situația din Timișoara este asemănătoare cu ce s-a întâmplat în alte orașe am să mă refer doar la evenimentele petrecute aici.

Din examinarea documentelor militare, a depozițiilor celor răniți și ale martorilor oculari rezultă fără niciun fel de dubiu că cei care au ucis sau rănit victimele din Timișoara au fost militari sau civili înarmați de aceștia. Deși majoritatea cazurilor sunt înregistrate cu autori necunoscuți din probatoriul administrat se pot trage concluzii cu privire la cei care au deschis focul. Astfel, victimele din centrul orașului, militari și civili, au fost împușcați în schimburile de focuri dintre militarii aparținând celor două divizii locale și unității de parașutiști din Caracal, între care nu a existat niciun fel de coordonare. Semnificativă este situația soldatului Puczi Andrei-Liviu împușcat mortal în noaptea de 22/23 decembrie la intersecția bulevardului Republicii cu strada Paris. Inițial martorii oculari au susținut că militarul a fost împușcat de teroriști de la înălțime din Hotelul Banatul dar ulterior din cercetări, inclusiv din raportul medico-legal, s-a stabilit că victima a fost împușcată dinspre Operă, unde acționau militarii și civilii care păzeau noul centru de putere. În schimburile de focuri dintre aceștia și parașutiștii de la Caracal aflați în zona Muzeului Banatului au fost împușcați locotenentul Dinu Daniel și civil Kos Alexandru, ambii răniți.

Toți civilii din Piața Libertății au fost împușcați de pe transportoarele blindate venite să apere sediul Diviziei mecanizate. Militarii de pe transportoare i-au considerat suspecti pe civilii aflați în preajma unităților militare.

Victimele Iordan Silviu-Sebastian, Pădurariu Costache și Ebner Petru-Matei au fost împușcate mortal de militarii din cazarma Oituz, de pe latura unde paza era asigurată de detașamentul de la Vânju Mare.

Maistrul militar Vâlceanu Constantin și toate celelalte victime de pe Calea Lipovei au fost împușcate de militarii din cele două mari unități din zonă sau în urma unor misiuni executate de acești militari în cartier.

Despre soldații Burcea Marinel, Lile Cristian-Octavian și Bărbulescu Marius-Gabriel s-a crezut inițial că au fost împușcați mortal de cei care au atacat Centrofarmul. În lipsa unor semne de atac și a prezenței unor leziuni de împușcare produse din apropiere, foștii comandanți ai dispozitivelor de pază au admis că militarii s-au putut împușca între ei.

Bancov Francisc a fost împușcat mortal de militarii și civilii care asigurau paza Inspectoratului Timiș al M.I.

Deși nu au fost identificați autorii, există date certe că membrii familiei Jubea au fost împușcați de militarii care păzeau fosta Stație Peco de pe Calea Aradului iar minora Negruțiu Laura-Andreea a fost împușcată de un grup de militari aflat pe acoperișul unui bloc din apropiere.

La fel, asistenta Nicoară Elena a fost împușcată de militarii care au acționat asupra Spitalului de copii, unde fuseseră informați că se află persoane suspecte. Tot la locul de muncă au fost ucise victimele Kelemen Gheorghe-Iosif și Flueraș Steliana pentru că au apărut brusc în zona schimburilor de focuri sau din cauza unor gloanțe trase la întâmplare.

Soldații Buzea Tudorel și Mihai Gigi, aflați în posturi de pază la Uzina de apă și respectiv la Centrala telefonică din Calea Girocului, au fost împușcați mortal pe timp de noapte în schimburile de focuri din zonă, loc în care se aflau și alți militari.

Nemoianu Virgil a fost împușcat mortal într-un schimb de focuri declanșat de militari și civili înarmați. La fel dar în niște împrejurări mai puțin clare au fost împușcați mortal Coccoceanu Iosif și Silaș Maței. Paraschiv Gheorghe-Dominic a fost împușcat mortal, în legitimă apărare, de un cadru militar.

Victimele din Zona Dorobanți au fost rănite prin împușcare de militarii care au acționat în zonă. Ofițerul care a comandat dispozitivul de pază de la Poligrafie a deschis focul nejustificat și a rănit grav 3 victime.

Episoadele macara Calea Aradului, victima Băran Georgian și macara Zona Dorobanți, victima Mureșan Dumitru, sunt identice. Victimele au fost trimise de militari să verifice cabinele macaralelor iar apoi au fost rănite de cei care le-au trimis sau de colegii lor, care le-au considerat suspecte. Este elocventă în acest sens scrisoarea lui Băran Georgian redată în întregime la evenimentele de pe Calea Aradului.

Și alți civili care s-au oferit voluntari, cum au fost Kos Alexandru la Operă, Lungu Gheorghe și Horvath Ștefan la Garnizoană, au sfârșit prin a fi răniți ca suspecți de către militari. Mulți alți civili au fost răniți în schimburile de focuri din oraș, în locuință sau pe stradă, fără nicio legătură cu evenimentele în curs de desfășurare.

Chiar dacă nu au fost identificați autorii pentru fiecare victimă în parte, probatoriul administrat îi indică ca trăgători pe militarii sau civili înarmați. La începutul cercetărilor și victimele de după 22 decembrie au fost puse în sarcina celor care au ordonat represiunea, deși aceștia erau deja reținuți. Nu s-a făcut distincție între victimele represiunii și cele de după 22 decembrie. În majoritatea cazurilor cercetările au demarat cu întârziere, nu s-au efectuat cercetări la fața locului, nu s-au recuperat proiectile sau tuburi de cartuș pentru eventualele expertize balistice, nu s-au efectuat autopsiile cadavrelor pentru recuperarea gloanțelor, nu s-au efectuat ulterior exhumări datorită refuzului aparținătorilor, nu a existat o suficientă cooperare a forțelor militare. Toate acestea ar putea explica de ce numărul autorilor identificați este relativ redus.

Era important să fie identificați toți autorii dar în opinia mea ar fi mai relevant răspunsul la întrebarea de ce s-a mai deschis focul după 22 decembrie 1989.

După căderea lui Ceaușescu au apărut inițial zvonuri alarmante, a fost creată o stare de confuzie și tensiune, au fost acte de diversiune și s-au produs urmări grave datorită slabei pregătiri militare, a lipsei de coordonare și a unor acțiuni militare fără verificări prealabile și a uzului de armă în zone locuite.

Zvonurile au apărut cu câteva ore înainte de deschiderea focului. S-a zvonit că teroriștii fideli fostului regim vor ataca nucleele de putere nou constituite, unitățile militare, principalele obiective economice, obiective cu grad ridicat de pericol în exploatare, unitățile furnizoare de hrană și utilități. A existat zvonul că vor fi atacate depozitele de medicamente, că va fi otrăvită apa potabilă, că vor fi atacate diferite persoane, inclusiv familiile cadrelor militare. Foarte multe persoane au transmis aceste zvonuri, fără o minimă verificare, inclusiv pe linie militară. Știrile alarmante au fost lansate și prin mijloacele media. Aceste zvonuri au fost aceleași în toate marile orașe, ceea ce duce la concluzia unei acțiuni concertate dar nu s-a putut stabili sursa inițială. Civili și militarii au arătat unii spre alții relativ la zvonurile respective dar cert este că toți le-au răspândit.

Zvonistica a creat tensiune în rândul militarilor, s-a dat ordin de înarmare, s-au luat măsuri de pază a unităților, a principalelor obiective economice, a căilor de acces în oraș. Au fost înarmați civili pe bază de buletin de identitate sau livret militar, și nu mă refer la gărzile patriotice organizate.

Prin adresa nr.3818/09.11.1992, comanda Diviziei mecanizate Timișoara a comunicat organelor de urmărire penală o situație cu informațiile false primite:

„Vă comunicăm situația cu informațiile false primite de unitatea noastră, din afara sistemului militar, în perioada 22-27.12.1989.

După sursa informațională: total 206

- de la persoane civile 79,*
- de la persoane anonime 81,*
- de la persoane oficiale 46.*

După ținta informațiilor: total 233

- împotriva armatei (a capacității de apărare) 41,*
- împotriva organelor M.I. 96,*
- împotriva ordinii publice și a populației 78,*
- împotriva organelor de partid și de stat 18.*

Conținutul pe scurt al informațiilor false:

- apa din rețeaua de alimentare a municipiului a fost infectată;*
- elicoptere aterizate la Tapia, Pădurea Verde (30 buc.), Valea Mureșului (50 buc.);*
- trupe de securitate în deplasare spre Jimbolia;*
- viaduct minat pe calea ferată Caransebeș-Reșița;*
- întreprinderea Solventul atacată – pericol de explozie;*

- atac aerian asupra municipiului Timișoara și a împrejurărilor;
- acuzarea unor persoane;
- presiuni făcute asupra familiilor cadrelor militare, violări de domiciliu,
etc.

Menționăm că în această perioadă s-au primit în total 1296 de informații. S-au verificat 924 de informații din care, 233 s-au dovedit a fi false.”²⁰

Lansarea zvonurilor a avut drept scop crearea unui inamic. Așa a apărut psihoza teroriștilor, aceștia fiind chiar descriși în ceea ce privește echipamentul de culoare închisă și armamentul sofisticat de care ar fi dispus. Multe din acele zvonuri pot părea astăzi puerile dar atunci au căpătat dimensiunii reale.

De la soldat la comandant, toți militarii audiați au declarat că în acele zile s-au confruntat cu teroriștii, pe care însă nu i-au văzut. Nici un terorist nu a fost prins, rănit sau ucis. Este greu de acceptat ca într-o luptă una din părți să nu aibă pierderi, în condițiile în care în Timișoara s-au tras zeci de mii de cartușe. Toate victimele, civile și militare, decedate sau rănite au identitate cunoscută și nu au fost suspectate de acte de terorism. Mai mult, civilii uciși sau răniți nu au fost înarmați.

Referitor la acești teroriști se afirma inițial că sunt ofițeri de securitate sau miliție pentru ca apoi să se susțină că ar fi cetățeni străini din țările cu care Ceaușescu ar fi avut relații cordiale. Niciunele din aceste afirmații nu s-au dovedit a fi reale.

În cursul lunii ianuarie 1990 am găsit raportul unui ofițer M.Ap.N. în care se afirma că a reținut un terorist în 23.12.1989 în Piața Libertății din Timișoara. Cercetările au fost extinse și în final s-a stabilit că era vorba de un ofițer de securitate, care locuia în apropiere și s-a predat unor civili urmare apelurilor de la radio. Ofițerul l-a preluat și l-a predat la garnizoană ca terorist. La fel, s-a verificat zvonul privind actele de terorism comise de maiorul de miliție Popa pe Calea Girocului și s-a constatat că zvonul nu era real, Popa Ioan fiind de fapt o victimă a acelor evenimente. Au fost cercetați ofițeri de miliție și securitate reținuți la garnizoană, penitenciar sau inspectorat dar nu au rezultat elemente că aceștia ar fi comis acte de terorism. Cei mai mulți se prezentaseră din proprie inițiativă la unitățile militare.

În 23 decembrie ofițerii care comandau dispozitivul de pază de la Centrofarm l-au reținut pe șoferul acestei instituții și pe un ofițer de miliție pe motiv că ar fi încercat să-i neutralizeze, oferindu-le vin cu somnifer. De asemenea numărul lumânărilor dintr-un pachet aparținând ofițerului de miliție coincidea cu numărul militarilor aflați în pază la depozit ceea ce a părut suspect. Acum aceste afirmații par rizibile dar atunci au creat panică. Din cercetări s-a stabilit locul de unde a fost achiziționat vinul și de unde au fost cumpărate lumânările și astfel s-a constatat nevinovăția celor suspectați. Prin rezoluția nr.104/P/1990 din 27.06.1991

²⁰ Dosar nr.308/P/2000, vol.IV, fila 175.

a Procuraturii Militare Timișoara s-a dispus a nu se începe urmărirea penală față de cei doi.

Au mai fost cercetate și persoane civile suspecte la un moment dat de acte de terorism. În final s-a stabilit că civilii executau diferite misiuni în sprijinul armatei sau din dispoziția noii puteri de la Operă. Unii din ei, în euforia momentului, au plecat la luptă cu teroriștii, ceea ce i-a făcut suspecti. Nu au comis însă acte de terorism, fiind persoane care doreau să contribuie la victoria revoluției.

Teroriștii au fost un inamic inventat. Nu s-a găsit nici o dovadă a existenței lor. Au existat însă acte de diversiune. În opinia mea aceste acte s-au produs atât în teren cât și prin ordine deliberat contradictorii. Urmările tragice din acele zile nu s-au produs doar din cauza războiului psihologic. Era necesar ca zvonurile să pară credibile și să se creeze impresia unui atac. Nu întâmplător s-a deschis focul în zona Operei, lângă cele două divizii sau în apropierea cazărmii Oituz.

Cei din balconul Operei au relatat că în seara de 22 decembrie s-a deschis focul spre ei din podul imobilului, unde astăzi se află magazinul McDonald's. Nu există urme de gloanțe în balcon dar sunt multe astfel de urme în jurul ferestrei podului respectiv. Nimeni din balcon nu a fost rănit.

Cota Iosif, rănit ulterior în Piața Libertății, a relatat despre un autoturism din care s-a tras în fața Operei:

„Imediat, din balconul Operei, cineva a spus la microfon ca lumea să se adăpostească că începe să se tragă. Într-adevăr a apărut un autoturism ARO dinspre magazinul Comtim, care trecând prin fața actualei agenții de voiaj și deplasându-se spre actuala Librărie Eminescu, din acesta s-a tras o rafală de armă asupra oamenilor. Precizez că acel ARO avea doar pozițiile aprinse, iar în piață, în afară de locul din balconul Operei, nu era lumină.”²¹

Cadrele din comandamentul Diviziei mecanizate au relatat că în aceeași noapte s-a deschis focul dintr-un autoturism, care a oprit pentru puțin timp lângă fostul magazin Consignația. Colonel Ghinea Petru, care comanda o coloană de transportoare în apărarea diviziei a declarat:

„La un moment dat pe comunicația strada cu Consignația a oprit un autoturism, probabil o Dacie, din care în câteva secunde s-a deschis focul (În ce? Cu ce) pentru ca apoi să demareze brusc. În acel moment în comandament s-au stins luminile și s-au luat diferite măsuri de contracarare. Cert este că autoturismul a acționat extrem de rapid și nu s-a putut nici măcar reacționa imediat.”²²

Nici un militar din interiorul sau exteriorul diviziei nu a fost împușcat în aceste împrejurări.

Militarii de la Vânju Mare aflați în cazarma Oituz au relatat că s-a deschis focul spre ei din blocurile turn din jur și din mai multe autovehicule. Au ripostat cu

²¹ Dosar nr.308/P/2000, vol.I, filele 90-91.

²² Ibidem, filele 7, 8.

focuri de armă și au existat victime în jurul cazărmii despre care au vorbit anterior. În interior a fost rănit un singur ofițer, probabil din eroare.

Și în jurul cazărmilor de pe Calea Lipovei s-a deschis focul din autoturisme. Martora Potroghir Lucica, mama unei victime a declarat:

„Când am ajuns în apropierea unei piețe de pe Calea Lipovei a apărut un autoturism Dacia de culoare roșie din care s-a executat foc asupra trecătorilor.”²³

În cazărmile de pe Calea Lipovei nu au fost victime însă s-au înregistrat morți și răniți în jurul unităților militare. La fel, au existat acte de provocare lângă obiectivele păzite de militari. Nu s-a urmărit uciderea sau rănirea vreunor persoane, s-a dorit doar crearea unor stări de confuzie și teamă. Întotdeauna militarii au ripostat disproporționat trăgând zeci de mii de cartușe înspre zone locuite, astfel că au rezultat victime.

Au existat și acte de diversiune radio-electronice care au creat impresia unor operațiuni aeriene ofensive. General maior în retragere Rotariu Constantin, fost comandat al Diviziei de apărare antiaeriană a teritoriului și al Garnizoanei Timișoara a fost judecat și condamnat alături de alți doi ofițeri pentru ordinele date care s-au soldat cu morții și răniții de pe Calea Lipovei din 17.12.1989. În apărarea sa Rotariu Constantin a depus un documentar privind operațiunile aeriene fictive și reale din perioada 22-25 decembrie 1989, din ale cărora concluzii spicuim:

„Acțiunea de combatere a țintelor aeriene a început pe 22.12.1989 orele 19,30 prin trecerea tuturor forțelor și mijloacelor de apărare antiaeriană în stare de pregătire pentru luptă.

a) Au fost descoperite 1900 de ținte aeriene și s-au executat trageri pe 1194, cu tehnica de artilerie, mitraliere și rachete antiaeriene. S-au executat 52 ieșiri aviație de vânătoare și 25 ieșiri elicoptere cu misiuni de cercetare, interceptare și lovire a obiectivelor.

- omis cele de omis –

Acțiunile aeriene au fost organizate, conduse și executate pe baza unei concepții unitare pentru întreg teritoriul țării, realizate din timp, folosind mijloace moderne de imitare a bruiajului, realizat din sateliți, zboruri reale cu elicoptere sau alte aeronave infractoare la regimul de zbor, baloane meteo și de dispozitive portative pentru crearea bruiajului, dispuse în apropierea batalioanelor radiotehnice și divizioanelor de rachete antiaeriene de către profesioniști care au stăpânit știința ducerii acestei lupte.”²⁴

Se mai precizează că acțiunile aeriene s-au desfășurat concomitent cu cele de diversiune armată, pe fondul unei puternice diversiuni psihologice. Deși s-a deschis focul spre diverse ținte s-a constatat că majoritatea erau fictive. În județul Caraș-Severin au fost recuperate resturile unui balon meteo.

²³ Dosar nr.6/1990 al C.S.J., termen din 15.06.1990.

²⁴ Dosar nr.271/P/1990 al S.P.M., vol.I, fila 25.

În legătură cu actele de diversiune terestră s-a susținut că au existat simulatoare de tragere. Personal nu am văzut simulatoare iar forțele armate nu au prezentat organelor de urmărire penală astfel de aparate. Față de depozițiile martorilor oculari cred că astfel de dispozitive au fost utilizate. Fie că au fost simulatoare sau trageri efectuate de diverse persoane, rezultatul a fost același, s-au generat schimburi de focuri ce au dus la morți și răniți.

Au existat și ordine contradictorii care au pus față în față diverse forțe militare. Din fericire în astfel de împrejurări nu s-au înregistrat victime la Timișoara. În noaptea de 23/24 decembrie un detașament de militari de la U.M. 01926 Timișoara, sub comanda locotenentului Neamțu Costel, s-a deplasat spre Centrofarm la solicitarea militarilor care păzeau acest obiectiv și care susțineau că sunt atacați. Înainte de plecare, lt. Neamțu a luat legătura prin stație cu șeful dispozitivului de pază, locotenent Rancu Petru, căruia i-a comunicat traseul de deplasare și un semnal de recunoaștere. Militarii au respectat traseul și când au ajuns în fața Centrofarmului au tras cu cartușe trasoare roșii, conform înțelegerii. În acel moment cei din interior au tras în ei. Întâmplarea a făcut să nu fie rănit nimeni. Luat la întrebări, comandantul dispozitivului de pază i-a spus colegului său că au tras deoarece pe aceeași stație, înlocuitorul la comanda unității i-a comunicat că pe traseul respectiv se deplasează teroriști. Comandantul unității, cpt. Petruș Gheorghe a declarat că a transmis un asemenea mesaj pe stație dar nu a putut indica dacă alți subordonați sau ofițeri de la Caracal prezenți în birou i-au prezentat informația respectivă, pentru că acea informație nu provenea de la el.²⁵

În noaptea de 23/24 decembrie a fost trimis un detașament de militari pe transportoare blindate la Aeroportul militar Timișoara existând informația că acesta a fost ocupat de teroriști. Celor aflați în pază li s-a comunicat că vor fi atacați de teroriști care vor veni pe T.A.B.-uri. Norocul a fost că cei care comandau forțele militare au fost colegi de promoție și s-au recunoscut. S-a evitat astfel un schimb sângeros de focuri.

Psihoza teroriștilor și actele de diversiune au provocat o ripostă virulentă din partea militarilor. Militarii au reacționat haotic, au tras zeci de mii de cartușe într-un oraș locuit, nu a existat, cel puțin în primele zile, o coordonare a diferitelor categorii de forțe. Militarii au acționat pe baza unor informații neverificate iar uneori chiar din proprie inițiativă. Am prezentat situația subofițerului, care fără a primi ordin, împreună cu doi militari și alți 8 civili s-a deplasat cu un microbuz în apărarea colegilor de la Centrofarm. Împotriva lor s-a deschis focul și au fost rănite 4 persoane. La fel, soldatul Baikan Rafael, din proprie inițiativă, a oprit un autoturism și a plecat în urmărirea unui alt autovehicul. Atât el cât și șoferul au fost împușcați de militarii aflați în paza stației Peco de la Abator. Și exemplele ar putea continua.

²⁵ Dosar nr.308/P/2000, vol.XVIII, filele 206-207.

Cei care au organizat războiul psihologic și actele de diversiune terestră și aeriană cunoșteau foarte bine situația și au mizat pe reacția violentă și uneori necontrolată a militarilor. După execuția lui Ceaușescu au încetat actele de diversiune și implicit schimburile de focuri pentru a se demonstra că teroriștii fideli fostului dictator nu mai aveau pentru cine lupta.

Cred că situația creată după 22 decembrie nu are legătură cu fosta dictatură ci mai degrabă cu noile centre de putere ce se constituiau.

Fostul comandant al Diviziei mecanizate Timișoara și-a exprimat părerea cu privire la evenimentele de după 22 decembrie 1989.

„După părerea mea ceea ce s-a întâmplat în decembrie 1989 după căderea lui Ceaușescu a fost un scenariu care a urmărit scoaterea în stradă din nou a armatei și acționarea acesteia. Nu știu cine a creat acea stare de confuzie generală dar cred că un rol l-a avut și mass-media prin informațiile vehiculate la radio și televiziune. Nu cred că noi am fost cei care am creat scenariul ci cred că am fost manipulați. Singurii capabili au fost cei care au deținut informațiile, dar probabil alții decât cei reținuți de noi.”²⁶

Cei care au creat situația confuză de după 22 decembrie au demonstrat o bună organizare, au fost bine informați, au cunoscut la perfecție tehnica dezinformării, au avut posibilități de acționare în teren și au deținut o tehnică capabilă de simulare și de război radioelectronic.

Starea de confuzie și tensiune poate explica riposta militarilor dar nu scuză acțiunile dezordonate soldate cu victime omenești.

S-au emis mai multe ipoteze cu privire la cei care au creat diversiunea. Unele pornesc de la instituțiile care ar fi fost capabile să organizeze un astfel de scenariu iar altele de la cei care au beneficiat de această stare de confuzie.

În prezent nu există suficiente date și informații pentru a formula concluzii privind acea perioadă. Este cert însă că diversiunea a existat.

²⁶ Dosar nr.308/P/2000, vol.I, filele 107-112.